

PAULA RAUHALA

Työn työläs käsite

Michael Heinrichin haastattelu

Vuonna 2008 alkanut globaali talouskriisi johti *Pääoman* kysynnän hurjaan kasvuun. Marxin suurteosta on ryhdytty jälleen opiskelemaan lukupiireissä ympäri Euroopan. Siinä missä lukijan kumppanina on Suomessa kulkenut tavallisimmin ehkä David Harveyn *A Companion to Marx's Capital* (2010), Saksassa lukupiirien ja yliopisto-opettajien yleisesti käyttämäksi kommentaariksi on vakiintunut Michael Heinrichin (s. 1957) *Kritik der politischen Ökonomie. Eine Einführung* (2004). Kirjasta on tähän mennessä otettu Saksassa jo yksitoista painosta. Suosiosta huolimatta Heinrich ei ole hellittänyt tutkimuksellisesta otteestaan. Berliinin Hochschule für Technik und Wirtschaftin taloustieteen professori johtaa kriittisen sosiaalitieteen aikakauslehti *PROKLA:n*¹ toimituskuntaa. Haastattelussa Heinrich vaatii, että myös ”Marxia on kritisoidava Marxin avulla”.

Heinrich on niin sanotun uuden Marx-luennan (*Neue Marx-Lektüre*) kenties tunnetuin edustaja tänä päivänä. Suuntaus jatkaa Frankfurtin koulukunnan ja Suomessakin 1970–1980-luvuilla suositun pääomaloogisen koulukunnan perinteitä. Sen juuret ovat 1960-luvun länsisaksalaisessa opiskelijaliikkeessä, erityisesti Hans-Georg Backhausin (s. 1929) ja Helmut Reicheltin (s. 1939) tutkimuksissa.

Frankfurtin koulukunta oli muiden länsimarxistien tapaan pitänyt filosofisesti kiinnostavina lähinnä nuoren Marxin ihmisolemista ja vieraantumista käsitteleviä kirjoituksia. Backhausin ja Reicheltin luenta keskittyi sen sijaan erityisesti Marxin tuotannon ”kypsään” vaiheeseen, poliittisen taloustieteen kritiikkiin. He painottavat etenkin Marxin myöhäistuotannon filosofista ja metodologista puolta, siinä missä esimerkiksi Toisen internationaalinen keulahahmon Karl Kautskyn (1854–1938) voidaan väittää tulkinneen *Pääomaa* lähinnä taloustieteellisenä teoksena. Uusi Marx-luenta polemisoi aikaisempia, perinteisiksi kutsumiaan tulkintoja vastaan ja korostaa omassa tulkinnassaan arvon erityistä yhteiskunnallista muotoa, rahamuotoa, ja siihen liittyvää fetisismia, jonka katsotaan läpäisevän *Pääoman* kaikki kolme osaa.

Näiden *Pääoman* tulkintojen ero selittyy osittain sillä, että 1900-luvun alun marxisteilla oli käytössään paljon nykyistä suppeampi lähdemateriaali. Marxin nuoruudessaan kirjoittamat *Taloudelliset filosofiset käsikirjoitukset* vuodelta 1844 tulivat julki vasta 1932 ja *Pääoman* ensiluonnokseksi nimetty *Grundrisse* ilmestyi Neuvostoliitossa vuosina 1939–1941, joskin teos tuli lännessä yleisesti tunnetuksi vasta 1953, kun se julkaistiin Itä-Saksassa.

Haastattelin Heinrichia Tukholmassa 6. maaliskuuta 2013.

Väitöskirjasi *Die Wissenschaft vom Wert* julkaistiin vuonna 1991². Johdatuksesi *Pääomaan* il-

mestyi vuonna 2004. Olet siis työskennellyt Marxin parissa aikana, jolloin marxilainen lähestymistapa ei ole ollut erityisen suosittu edes akateemisissa keskusteluissa. Miltä tuntui työskennellä näiden aiheiden parissa?

Kiinnostuin Marxista jo 14-vuotiaana koulupoikana 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Opiskelijaliike oli voimissaan tuohon aikaan ja poliittiset keskustelut olivat arkipäivää myös kouluissa. Marx oli läsnä kaiken aikaa. Ryhdyin lukemaan *Pääomaa* ensimmäistä kertaa jo 16 tai 17 vuoden iässä.

Mihin paikantaisit itsesi marxilaisessa traditiossa?

En ole koskaan kannattanut minkäänlaista puolue-marxismia. Sain poliittisen kasvatukseni pienissä, itsenäisissä vasemmistolaisissa toimintaryhmissä, jotka suhtautuivat kriittisesti autoritäärisiin vasemmistopuolueisiin. Kapitalismikritiikin lisäksi olen aina pitänyt tärkeänä niin sanotun reaaliosialismin kyseenalaistamista. Jos Marxin kategoriat otetaan lähtökohdaksi, on yksinkertaisesti kyseenalaistettava molemmat.

Ryhdyin lukemaan Marxia vahvan hegeliläisen tulkinnan kautta. Tuohon aikaan se oli näiden itsenäisten lukupiirien suosiossa. Kun työstin graduani [*Diplomarbeit*], huomasin, että hegeliläiseen tulkintaan sisältyy lukuisia ongelmia. Sain vaikutteita Marx-luentaani myös Louis Althusserin (1918–1990) antihegeliläisistä periaatteista, mutta hänen arvoteorian tulkinnastaan en ollut lainkaan vakuuttunut. Hän nimittäin näkee tavarafetismin Hegelin teorian jäänteenä, ja tämä on nähdäkseni täyttä hölynpölyä.

Samaan aikaan ryhdyin lukemaan intensiivisemmin Hans-Georg Backhausin ja Helmut Reicheltin töitä sekä *Sozialismus*-lehden ympärille kerääntyneen opintopiirin kirjoituksia. He kommentoivat *Grundrisseä* ja *Lisäarvorteorioita*³ hyvin laajasti ja yksityiskohtaisesti. Vasta vuosia myöhemmin tällaisia lähestymistapoja on

kutsuttu ”saksalaiseksi uudeksi Marx-luennaksi”. Lisäksi minuun on vaikuttanut tapa, jolla uuden MEGA²:n eli Marxin ja Engelsin koottujen teosten uuden kriittisen ja tieteellisen edition toimituskollektiivi lähestyy Marxin tekstejä (MEGA²:n ensimmäinen nide ilmestyi vuonna 1975). He selittävät esimerkiksi tekstien syntyhistoriaa ja tekstien eri versioiden eroja. Olen käyttänyt MEGA²:a laajasti jo 1980-luvun alusta saakka.

Marxin metodi – historiallinen vai looginen?

Sinut mainitaan yleensä uuden Marx-luennan edustajana. Suomessa uudesta Marx-luennasta ei ole juuri puhuttu, mutta sen edustajia on kutsuttu ”pääomalogikoiksi”. Voitko määrittellä uuden Marx-luennan ja pääomalogiikan suhteen?

”Pääomalogiikasta” puhuvat pääasiassa sen kriitikot, kuten esimerkiksi Wolfgang Fritz Haug marxismin historiallis-kriittiseen suursanakirjaan⁴ kirjoittamassaan artikkelissa⁵. Kriitikot eivät kuitenkaan esitä pääomalogiikkaa mielestäni oikein. He väittävät, että se hylkää empiirisen analyysin ja keskittyy pelkästään loogiisiin kategorioihin. Tämä ei pidä paikkaansa. Tosiasiassa ”uuden Marx-luennan” edustajiin ovat vaikuttaneet esimerkiksi Elmar Altvaterin (s. 1938)⁶ ja *PROKLA*-lehden varhaisvaiheiden empiiriset analyysit, jotka suuntautuivat vahvasti Marxin *Pääoman* kategorioiden kriittiseen luentaan.

Pääomalogiikan tai uuden Marx-luennan kriitikot kannattavat enimmäkseen *Pääoman* historiallista lukutapaa, jonka Engels esitti arvioidessaan Marxin teosta *Poliittisen taloustieteen arvostelua* vuodelta 1859⁷. Uusi Marx-luento puolestaan kritisoi tätä Engelsin historiallista tulkintaa⁸.

Joten määrittelette empirian ja teorian suhteen eri tavoin?

Suurin ero on siinä, kuinka käsitämme teorian ja historian suhteen. Mielestäni kapitalismin historiallinen kehitys ei tuota kategorioita, joilla kehittyneitä kapitalismia voidaan analysoida, vaan päinvastoin. Ensin tarvitaan kehittyneen kapitalismin analyysi, joka tuottaa tarvittavat teoreettiset käsitteet, ja vasta sitten voidaan analysoida kapitalismin historiallista syntyä.

Pääoman historiallisen luennan mukaan meidän tulisi poimia teoreettiset kategoriat historiallisesta kehityksestä. Mielestäni tämä on mahdotonta. Marx esittää *Grundrisen* johdannossa hyvin selkeän argumentin historiallista luenta vastaan. Siinä hän kuvaa valmiin järjestelmän, jossa käsitteet edellyttävät toisiaan. Esimerkiksi kapitalismissa pääoma edellyttää tavarahan ja rahan olemassaoloa, mutta toisaalta tavara on tuotettu kapitalistisesti. Kapitalistinen raha on tietynlaisen pankkeihin ja luottoon perustuvan rahajärjestelmän tuotetta. Tässä järjestelmässä kaikki osat edellyttävät toisiaan.

Mutta miksi Marx kuitenkin päätti aloittaa analyysinsä tavarasta? Tavarahan käsite on abstraktio, josta hän pääsee siirtymään sitä seuraaviin kategorioihin. Niinpä *Pääoman* alun tavara ei ole esikapitalistinen tavara, eikä

niin muodoin se tavara, jonka näemme kaupan näyteikkunassa, kuten Wolfgang Fritz Haug esittää⁹, vaan kyseessä on tietynlainen abstraktio. Vasta *Pääoman* kolmannessa luvussa, jossa käsittelyyn tulee raha ja hinta, kyseessä on kapitalistinen tavara, jollaisia voi kaupungilla kävellessään katsella näyteikkunoista.

Marx tuo tämän historiallisen kehityksen ja teoreettisen analyysin suhteen vakuuttavasti esille *Grundrisessä*. Historia on ymmärrettävissä vasta sitten, kun kategorioiden valmis järjestelmä tunnetaan. Muuten historia näyttyy vain tosiasioiden kokoelmana vailla viitettä siihen, kuinka nuo tosiseikat liittyvät toisiinsa. Marx ilmaisee ajatuksen vuonna 1857 kirjoittamassaan ”johdannossa” tunnetusti seuraavasti: ”ihmisen anatomia on avain apinan anatomiaan”.¹⁰ *Pääomassa* Marx jatkaa tätä linjaa: alkuperäistä kasaantumista käsittelevä luku ei ole pääoman analyysin lähtökohta, vaan tämä luku sijoittuu *Pääoman* ensimmäisen osan loppuun. Alkuperäinen kasaantumisen esitetään siis vasta sen jälkeen, kun kapitalistisen tuotantotavan analysoimiseksi tarvittavat käsitteet on esitetty.

Eivätkö myös kategoriat kehity historiallisesti taloustieteen myötä?

Yhteiskunnalliset suhteet kehittyvät historiassa, mutta me muokkaamme kategoriat, joilla niitä voidaan analysoida. Ne ovat teoreettisia välineitä, eivätkä ne kehity luonnollisesti. Tämä on tärkeää. Kapitalismi on nyt kehittyneen täyteen mittaansa. Tällaisen täysin kehittyneen kapitalismin erittelyyn tarvittavat tavarahan ja rahan kategoriat ovat varsin erilaisia kuin ne, millä esikapitalistisia tavaroita ja rahaa voitiin analysoida.

Esimerkiksi antiikin Kreikassa hallitsevat tuotantosuhteet liittyivät orjatalouteen, jossa koko tuotannon päämääränä oli pääomien kasaamisen sijaan kulutus, sota tai suurten teatteritapahtumien järjestäminen. Myös antiikissa rahalla ja tavaralla oli yhteys, mutta toisin kuin kapitalismissa, nämä suhteet eivät hallinneet koko yhteiskuntaa. Niinpä kategoriat, joilla kuvaamme tämän kaltaisia tavarahan ja rahan suhteita, eroavat kapitalistista tavaraa ja rahaa kuvaavista kategorioista.

Abstrakti ja konkreettinen työ

Heinrichin suosittu *Pääoma*-tulkinta perustuu ajatukselle, jonka mukaan Marx suoritti poliittisen taloustieteen alueella tieteellisen vallankumouksen¹¹. Heinrich katsoo Marxin luopuneen poliittisen taloustieteen klassisten edustajien, Adam Smithin ja David Ricardon, essentialistisesta lähestymistavasta, joka esimerkiksi palauttaa tavarahan arvon yksinkertaisesti sen valmistamisen edellyttämään työaikaan. Heinrichin mukaan Marx luopuu tästä ’esineellistyneen työn’ paradigmasta käännteentekevissä oivalluksessaan, että arvo muodostuu ihmisten yhteiskunnallisessa toiminnassa, mutta vain sellaisissa yhteiskunnissa, joissa yhteiskunnallinen tuotanto jäsentyy markkinavälitteisesti.

Heinrichin mukaan sekä klassinen että uusklassinen taloustiede perustaa arveteoriansa toisistaan lähtökoh-

”Marx esittää, että vasta moderni maailma on tuottanut ’työn’ abstraktin käsitteen, jolla voimme kuvata täysin erilaisia puuhia.”

taisesti riippumattomien yksilöiden rationaaliseen harkintaan. Adam Smith lähti aikaansa ja vaivaansa tietyllä tavalla arvottavista yksilöistä ja näiden luontaisesta taipumuksesta tehdä vaihtokauppoja. Uusklassinen taloustiede puolestaan ajattelee tavaroiden vaihtosuhteiden perustuvan omaa hyötyään markkinoilla maksimoivien yksilöiden toimintaan.¹² Molemmissa tapauksissa arvo on Heinrichin mukaan jotakin luonnollista ja kaikkiin yhteiskuntiin kuuluvaa.

Edellisistä poiketen Marx käsittää Heinrichin tulkinnan mukaan arvon muodostumisen yhteiskunnalliseksi prosessiksi, joka liittyy vain sellaiseen tuotantotapaan, jossa markkinat määrittävät keskeisesti taloudellisia suhteita. Niinpä Marxin teoriassa arvo perustuu ihmislunnon sijaan kilpailun synnyttämiin rakenteellisiin pakkoihin, jotka ovat yksilöiden tietoisuudesta ja tahdosta riippumattomia.¹³

Heinrich kutsuu tulkintaansa Marxin arvoteoriasta Hans-Georg Backhausia seuraten ”monetaariseksi”¹⁴. Sen mukaan Marxin arvoteoriassa – toisin kuin klassisessa työarveteoriassa – arvo ei merkitse yksinkertaisesti tavaran työsäilytystä, sillä arvoa ei voida käsittää irrallaan sen rahamuodosta. Uuden käsityksen muodostumisessa kenties ratkaisevinta oli Heinrichin mukaan Marxin tekemä käsitteellinen erottelu konkreettisen ja abstraktin työn välillä.

Olen tulkinnut, että katsot Marxin aluksi hyväksyneen ricardolaisen työarveteorian, jossa arvo muodostuu tavaraan esineellistyneestä työajasta. Marxin myöhäisemmässä, monetaariseksi kutsumassasi arvoteoriassa arvon olemuksen muodostava abstrakti työ on sen sijaan markkinoilla tapahtuvan reduktion tulosta.

Kyllä, 1840-luvun loppupuolella Marx hyväksyi Ricardon teorian lähes täydellisesti ja käytti sitä Proudhon-kritiikissään *Filosofian kurjuudessa* (1847)¹⁵. Mutta 1850-luvun kuluessa Marx otti kriittisen asenteen Ricardon teoriaan. Ricardolainen työarveteoria pitää arvoa ikään kuin yksittäiseen tavaraan jähmettyneenä ominaisuutena, joka voidaan määrittää työvoiman kulutuksena. Jos käytät viisi tuntia tavaran valmistamiseen, luot tietyn suuruisen arvon. Tällaisessa ajattelutavassa ei voida käsittää rahan toimintaa. Tämä on yksi Marxin keskeisimpiä kritiikkejä Ricardon arvoteoriaa kohtaan. *Lisä-*

arveteorioissa Marx esittää, että Ricardo näkee työn ja arvon välisen suhteen, mutta ei ole koskaan käsittänyt, mitä raha on. Raha on käsitettävissä vain, jos arvoa tuottava työ ymmärretään konkreettisen työn sijaan abstraktina työnä.

Abstraktia työtä ei voi mitata kellolla. Viisi tuntia konkreettista työtä käy määrätystä määrästä abstraktia työtä vain sen vuoksi, että abstrakti työ on tietty osa yhteiskunnallisesta kokonaistyöstä. Vasta kun yrität vaihtaa tavarasi, näet minkä suuruinen tuo osuus on, eli minkä arvoista työsi tosiasiallisesti on. Niinpä abstrakti työ ja arvo on ennen kaikkea yhteiskunnallisten suhteiden tuote, eikä sitä voi jähmettää yksittäiseen tavaraan. Juuri tämän Marx esittää kaikkein selvimmin käsikirjoituksessaan ”Ergänzungen und Veränderungen zum Ersten Band des Kapitals” (1871–1872). Tässä kirjoituksessa hän muotoilee sen, mitä minä kutsun monetaariseksi arvoteoriaksi.¹⁶

Mitä on konkreettinen työ?

Se on kaikkein helpoin juttu. Konkreettinen työ on sitä, mitä ihminen työskennellessään tekee. Ihmisten on aina tehtävä konkreettista työtä selvittääkseen. Niinpä Marx kutsuu sitä *Pääoman* ensimmäisessä osassa ihmisen olemassaolon ikuisiksi ehdoksi. Abstrakti työ on puolestaan se erityinen yhteiskunnallinen muoto, jonka konkreettinen työ saa tietyissä historiallisissa olosuhteissa. Vain vaihtoon perustuvissa yhteiskunnissa työ ottaa erityisen yhteiskunnallisen muodon, abstraktin työn muodon.

Mitä työ sitten on?

Esimerkiksi antiikin Kreikassa ei tietääkseni ollut ’työtä’ merkitsevää sanaa, vaan erilaisia tuottavia toimia kuvattiin eri sanoilla. Marx esittää *Grundrissen* ”johdannossa”, että vasta moderni maailma on tuottanut ’työn’ abstraktin käsitteen, jolla voimme kuvata täysin erilaisia puuhia. Modernin työnjaon ansiosta ihmisiä ei enää kahlita tietynlaiseen toimintaan eikä työ toimintana ole kytköksissä henkilöön ja hänen yhteiskunnalliseen asemaansa. Modernissa maailmassa vallitsee monimutkainen yhteiskunnallinen työnjako, ja yksittäinen henkilö voi helposti siirtyä yhdestä toimesta toiseen. Sen vuoksi kaikenlaisista ihmisen erilaisista toiminnoista voidaan käyttää niin abstraktia käsitettä kuin ’työ’. Työtä modernilla aikakaudella ei voi analysoida ilman abstraktin ja konkreettisen työn erittelyä.

Mitä on yksityinen ja yhteiskunnallinen työ, ja mikä on niiden suhde konkreettiseen ja abstraktiin työhön?

Konkreettinen ei tosiaan ole sama kuin yksityinen työ, eikä abstrakti työ ole yhtäläistä yhteiskunnallisen työn kanssa. Yksityistyneen edellytyksenä ovat atomistiset yksilöt (tai täsmällisemmin atomisoituneet tuotantoyksiköt). Tällaista yksityistyneitä voidaan tehdä esimerkiksi kodeissa. Kun kulutan tuotteeni itse, mennyt työni on vain yksityistyneitä. Mutta kun yksityisesti suoritettua konkreettisen työn tuote laitetaan myyntiin, pyritään tuolle työlle saamaan tunnustus yhteiskunnalta. Jos tuotteelle löytyy ostaja, yksityisesti kulutettu työ hyväksytään osaksi yhteiskunnallista kokonaisuutta. No millä tavalla se sitten hyväksytään? Siten, että tuote käy abstraktista taloudellisesta arvosta ja yksityisesti kulutettu konkreettinen työ käy abstraktista työstä.

Kun työskennellään yhteisön hyväksi eikä atomistisina yksilöinä, kulutetaan yhä edelleen yksilöllistä konkreettista työtä, mutta kyse ei ole yksityistyneestä. Tämä työ on yhteiskunnallista, koska se on alusta saakka yhteisöllisen työnjaon osa. Jos vaihto ei kuulu kuvaan, yksityistyneä ei muutu yhteiskunnalliseksi työkseen eikä ole myöskään abstraktia työtä.

Yhteiskunnallisesta työstä voidaan puhua myös esikapitalististen yhteiskuntien tapauksessa. Marx käyttäi esimerkkinä keskiaikaista yhteisöä, jossa on työnjako mutta työn tuotteita ei vaihdeta. Tässä tapauksessa työ konkreettisesti hahmossaan käy alun alkaenkin yhteiskunnallisesta työstä. Markkinoihin perustuvissa yhteiskunnissa konkreettinen työ sen sijaan on osa yhteiskunnallista työtä vain, jos se muutetaan abstraktiksi työkseen.

Miten työn merkitys muuttuu Marxin ajattelussa?

1844 käsikirjoituksissa Marx puhuu työstä vieraantumisen yhteydessä. Siinä Marxilla on tietynlainen käsitys ihmisolemuksesta, ja työ määrittää sitä oleellisesti. Työ erottaa ihmisen elämästä. Tärkein erottelu tässä on vieraantuneen ja vieraantumattoman työn välillä.

Saksalaisessa ideologiassa (1845–1846) Marxin käsitys työstä muuttuu. Työ samastuu pääasiassa palkkatyöhön, ja Marx puhuu siinä näin ollen jopa työn lakkauttamisesta kommunistisessa yhteiskunnassa.

Kuten sanoin aiemmin, vasta 1850-luvun kuluessa Marx luopuu ricardolaisesta arvokäsitteestä ja erottaa lopulta abstraktin ja konkreettisen työn toisistaan. Vuosina 1864–65 *Pääoman* kolmannen osan käsikirjoitusta laatiessaan Marx puhuu tunnetusti työn yhteydessä vapauden ja välttämättömyyden valtakunnasta. Voimme vähentää välttämättömään työhön käytettyä aikaa, ja kun välttämätön työ on tehty, voimme työskennellä omien päämääriemme toteuttamiseksi vapauden valtakunnassa. Emme pääse (välttämättömästä) työstä kuitenkaan eroon.

Lopulta *Pääoman* ensimmäisestä osasta¹⁷ löydetään erottelut konkreettisen ja abstraktin, yksityisen ja yhteiskunnallisen välillä, ja edelleen, työ välittömästi yhteiskunnallisessa muodossa (työ, joka tuottaa yleisen vastikkeen). Nämä erottelut tulivat kaikkein selvimmiksi esiin *Pääoman* ensimmäisen saksankielisen painoksen

MEGA potenssiin kaksi

MEGA² on Marxin ja Engelsin teosten historiallis-kriittinen, täydellinen editio. Sitä edelsi Neuvostoliitossa ja Saksassa 1930-luvulla keskeytynyt, David Rjazanovin (1870–1938) johtama MEGA¹-projekti, jonka saavutuksiin kuuluu esimerkiksi *Vuoden 1844 Taloudellis-filosofisten käsikirjoitusten* julkaiseminen. Moskovassa ja Itä-Berliinissä käynnistetyn MEGA²:n ensimmäinen nide ilmestyi vuonna 1975, mutta muurin murtuminen keskeytti työn jälleen. Kansainvälinen Marx–Engels-säätiö (die Internationale Marx-Engels-Stiftung, IMES) aloitti toimitustyön 1990-luvulla, ja suunnitelluista 114 osasta on tähän mennessä ilmestynyt 60. Muutamia MEGA²:n osia on luettavissa myös osoitteessa <http://mega.bbaw.de/megadigital>. MEGA-hankkeista, ks. myös Marcello Musto, Marxin MEGA-paluu (Marx Is Back. The Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA) Project, 2010). Suom. Jarkko S. Tuusvuori. *niin & näin* 3/11, 116.

Opastusta Pääomaan monella kielellä

Nyt myös saksaa taitamattomalla Marxin poliittisen taloustieteen kriittistä kiinnostuneella on mahdollisuus tutustua Heinrichin populaariteokseen. Johdatus *Pääomaan* on aiemmin käännetty englanniksi ja espanjaksi, ja se ilmestyi toisella kotimaisella maaliskuussa 2013 otsikolla *En introduktion till de tre volymerna av Marx Kapitalet*. Mitkä ovat seuraavat kielet?

”Alkuvuonna 2014 ilmestyivät sloveenin- ja japaninkieliset painokset ja kroaatin- ja kreikankieliset painokset tulevat loppuvuodesta. Tekeillä on italian- ja koreankielisten lisäksi farsinkielinen käännös. Farsin kielellä on nimittäin ilmestynyt uusi painos *Pääomasta*, joka on toimitettu MEGA²:ssa ilmestyneen *Pääoman* laitoksen pohjalta. Teokseni kääntämistä on suunniteltu myös Brasilian portugaliksi. Ranskassa käännetään parhaillaan toista, *Pääoman* alkua yksityiskohtaisesti käsittelevää kommentaariani vuodelta 2008”, Heinrich luettelee.

liitteessä.¹⁸ Kun liite jäi pois kirjan toisesta painoksesta, sen mukana katosi useita hyviä selityksiä. Sen vuoksi Marxin arvoa ja työtä käsittelevän teorian perusteellisen tutkimuksen pitäisi ottaa huomioon molemmat *Pääoman* ensimmäisen osan painokset ja lisäksi yllä mainittu käsikirjoitus, jossa Marx muokkaa tekstiään. (Yritin tätä *Pääoman* ensimmäisen osan alkua käsittelevässä kaksiosaisessa kommentaarissani.)¹⁹

Väitöskirjassani *Die Wissenschaft vom Wert* esitin, ettei Marxilla ole enää *Pääoman* ensimmäisessä osassa min-käänlaista työn antropologiaa. Kun sitten työstin edellä mainittua kommentaariani minun oli kuitenkin huo-

mattava, että *Pääoman* viidennessä luvussa, kun Marx käsittelee työprosessia ja arvonlisäysprosessia, hän luonnostelee lyhyesti työtä jotakuinkin samaan tapaan kuin 1844 käsikirjoituksissa. Tämä voidaan lukea heikkona antropologiana. Marx kirjoittaa, että mehiläinen saattaa olla parempi rakentaja kuin taitavinkaan rakennusmestari²⁰, mutta ihmistyön erityisyys on siinä, että ihminen suunnittelee työnsä etukäteen tietoisesti. Näin vaistonvaraisesti toimiva eläin ei tee. Edelleen, ihmistyö on reflektiivistä. Ihminen vertaa suunnitelmaansa työn tulokseen. Reflektiivisyys mahdollistaa inhimillisen oppimisen ja muutoksen.

Viitteet

- 1 Lehden ensimmäinen numero ilmestyi Länsi-Saksassa vuonna 1971. Kuten nykyäänkin, sen julkilausuttuna periaatteena oli tuolloin pyrkimys kriittiseen ajatteluun ja myös poliittisesti kiistanalaisten puheenvuorojen julkaiseminen. Ks. <http://www.prokla.de>.
- 2 Toinen, laajennettu painos on vuodelta 1999. Englanninkielinen käännös ilmestyy loppuvuonna 2014.
- 3 Karl Kautsky (1854–1938) toimitti *Lisä-arveteorioita* Marxin vuosien 1861–63 käsikirjoitusten pohjalta. Tekstistä on suomennotettu vain pieni osa, ks. Marx 1979.
- 4 Mittavasta *Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus* -projektista kertoo Wolfgang Fritz Haug artikkelissaan tämän numeron sivuilla 57–60.
- 5 Haug 2008. Ks. myös Oittinen 2008.
- 6 Ympäristöajattelustaan tunnettu marxilainen sosiologi ja yksi *PROKLA*-lehden perustajista. Ks. artikkelinsa ”Huomio! Marx tulee taas” tämän lehden sivuilla 43–46.
- 7 Engels 1979.
- 8 Engels esittää kirja-arviossaan, että taloustieteen arvostelu voitiin suorittaa ”kahdella eri tavalla, historiallisesti tai loogisesti. Koska historiassa samoin kuin sen kirjallisessa heijastuksessa kehitys käy suurin piirtein yksinkertaisimmista suhteista monimutkaisempia suhteita kohti, niin kansantaloustieteen kirjallisuushistoriallinen kehitys antoi luonnollisen johtolangan, jota arvostelu saattoi seurata, ja talousopilliset kategoriat olisivat tällöin suurin piirtein astuneet esiin samassa järjestyksessä kuin niitä loogisestikin kehiteltäessä. [...] Vain looginen käsittelytapa oli [...] paikallaan. Mutta se ei itse asiassa ole mitään muuta kuin historiallisesta muodosta ja häiritsevistä satunnaisuuksista vapautettu historiallinen menetelmä.” Engels 1979, 194. Suomennosta muutettu.
- 9 Ks. Haug 1982, 68.
- 10 Ks. Marx 1986, 54.
- 11 Heinrich 1999, 17.
- 12 Heinrich 2005, 31.
- 13 Sama, 32.

- 14 Heinrich 1999, 196.
- 15 Marx 1978.
- 16 Heinrich viittaa erityisesti kohtaan Marx 1987, 29–32. Mainitussa käsikirjoituksessa Marx muokkasi *Pääoman* ensipainoksen tekstiä toista painosta varten.
- 17 Marx laati *Pääoman* eri osien käsikirjoituksia ajallisesti lomittain.
- 18 Marx lisäsi *Pääoman* ensimmäiseen saksankieliseen painokseen (1867) tiivistelmän kirjan ensimmäisen luvun arvomoodon kehittelystä. Tässä hän esittää ”ei-dialektiselle lukijalle” asian ”niin yksinkertaisesti ja niin koulumaisesti kuin suinkin mahdollista” (Marx 1976, 187). Vuosina 1871–1872 Marx muokkasi arvomootoa käsittelevää jaksoa, ja jätti liitteen pois *Pääoman* toisesta saksankielisestä painoksesta, joka ilmestyi vuonna 1873.
- 19 Heinrich 2008; 2013.
- 20 Ks. Marx 1974, 168–169.

Kirjallisuus

- Engels, Friedrich, Karl Marxin ”Poliittisen taloustieteen arvostelua” (Karl Marx, ”Zur Kritik der politischen Ökonomie”, 1859). *Valitut teokset kuudessa osassa*. Osa 4. Edistys, Moskva 1979, 186–197.
- Harvey, David, *A Companion to Marx's Capital*. Verso, London 2010.
- Haug, Wolfgang Fritz, *Kapitallogik*. Teoksessa *Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus 7/1. Kaderpartei bis Klonen*. Argument, Hamburg 2008, 348–357.
- Haug, Wolfgang Fritz, *Luentoja Marxin Pääomasta* (Vorlesungen zur Einführung ins Kapital, 1974). Suom. Antero Tiusanen. Kansankulttuuri, Helsinki 1982.
- Heinrich, Michael, *Wie das Marxsche Kapital lesen? Bd. 2. Leseanleitung und Kommentar zum Anfang des ‚Kapital‘*. Schmetterling, Stuttgart 2013.
- Heinrich, Michael, *Wie das Marxsche Kapital lesen? Hinweise zur Lektüre und Kommentar zum Anfang von ‚Das Kapital‘*. Bd. 1. Schmetterling, Stuttgart 2008.
- Heinrich, Michael, *Kritik der politischen Ökonomie. Eine Einführung* (2004). Schmetterling, Stuttgart 2005.

- Heinrich, Michael, *Die Wissenschaft vom Wert. Die Marxsche Kritik der Politischen Ökonomie zwischen wissenschaftlicher Revolution und klassischer Tradition* (1991). Westfälisches Dampfboot, Münster 1999.
- Marx, Karl, *Ergänzungen und Veränderungen zum ersten Band des ‚Kapitals‘* (1871–1872). Teoksessa *Gesamtausgabe* (MEGA²). II/6. Dietz, Berlin 1987, 1–54.
- Marx, Karl, *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset (”Grundrisse”)* (Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, 1939–1941). Suom. Antero Tiusanen. Progress, Moskva 1986.
- Marx, Karl, *Filosofian kurjuus. Vastaus herrä Proudhonin Kurjuuden filosofiaan* (Das Elend der Philosophie, 1847). Suom. Matti Viikari, Reijo Käkälä, Anssi Sinnemäki, Kerttu Juntunen & Antero Tiusanen. Teoksessa *Valitut teokset kuudessa osassa*. Osa 2. Edistys, Moskva, 1978, 149–279.
- Marx, Karl, *Lisäarveteorioita. Liitteitä (Pääoman 4. osa)*. Suom. Olli Perheentupa. Teoksessa *Valitut teokset kuudessa osassa*. Osa 4. Edistys, Moskva 1979, 439–563.
- Marx, Karl, & Engels, Friedrich, *Kirjeitä*. Suom. Timo Koste & Vesa Oittinen. Edistys, Moskva 1976.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich, *Gesamtausgabe* (MEGA²). Dietz, Berlin 1975–.
- Marx, Karl, *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Osa 1. Pääoman tuotantoprosessi*. (Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band. Der Produktionsprozeß des Kapitals, 1867). Suom. O. V. Louhivuori, T. Lehén & M. Ryömä. Edistys, Moskva 1974.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich, *Werke* (MEW). Dietz, Berlin 1956–1968.
- Oittinen, Vesa, *Kapitallogik*. Teoksessa *Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus 7/1. Kaderpartei bis Klonen*. Argument, Hamburg 2008, 358–359.